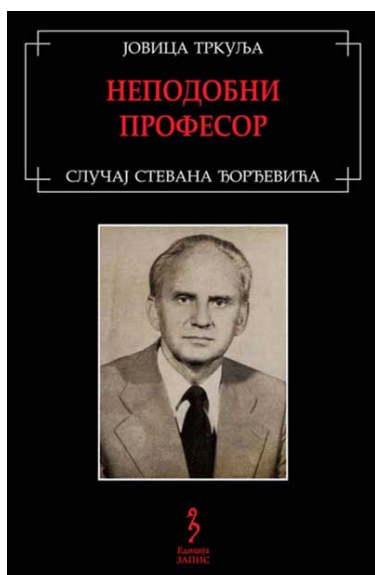

*Дубравка Стајић**

СЛУЧАЈ СТЕВАНА ЂОРЂЕВИЋА

Приказ књиге: Јовица Тркуља, *Неподобни професор. Случај Стевана Ђорђевића*, Досије студио и Центар за културу дијалога, Кикинда, 2016, 300 стр.

Постоји једна врста политиколошко-правне литературе која у нашој стручној и широј јавности пролази готово незапажено, а то су научне реконструкције недавне прошлости, посебно периода који је претходио и условио распад СФРЈ. Реч је о периоду 1968-1985. године у Србији и тадашњој Југославији. Година 1968. анализирана је и оцењена свестрано, у науци, уметности, на фил-

* Виши научни сарадник у пензији

му. Период који је уследио научно је заобилажен, а у публицистици постоје само појединачни радови о неким аспектима овог периода. Утолико је драгоценији сваки истраживачки напор да се расветли период уочи доношења Устава 1974. године, а потом југословенска криза осамдесетих година. Недавно је објављена монографија професора Правног факултета у Београду др Јовице Тркуље, *Неподобни професор. Случај Стевана Ђорђевића*, који приказује драму Правног факултета у Београду и његових професора поводом расправе о Амандманима на Устав 1963. године, и потоње прогонне професора у периоду 1971. до 1975. године. Професор Стеван Ђорђевић је трпео различите облике репресије 11 година, од 1971. до 1982. године.

Књига *Неподобни професор* подељена је на седам поглавља. После Увода (3-24) следе „Животни пут и универзитетска каријера Стевана Ђорђевића (24-42); „Политичка неподобност – удаљавање Стевана Ђорђевића из наставе“ (44-75), „Повратак у наставу“ (77-105). Сва поглавља чине први део књиге, док се у другом делу књиге налазе бројни документи. Методом анализе докумената и политичких односа у којима су настали, аутор је постигао свој основни циљ – да разоткрије механизам остракизовања интелектуалаца и њиховог искључења из јавног живота. Други део књиге назван је Документарна хроника, чиме су избегнуте идеолошке произвољности и емотивне ревандикације. Глава четврта садржи документацију о универзитетској каријери Стевана Ђорђевића (109-142), глава пета „Удаљавање из наставе“ (125-182) је најкомплекснија јер садржи одлуке самоуправних и управних органа факултета, партијских форума, поднеске које је професор Ђорђевић изјављивао у покушају заштите свог интегритета. Глава шеста „Повратак у наставу“ (185-242) је политички најсложенија, јер је остало отворено питање како професор Ђорђевић није отпуштен са Факултета нити искључен из чланства Савеза комуниста, као што је био случај са професором Гамсом који је пензионисан, доцентима Чавошким и Коштуницом, а посебно је познат случај професора Михаила Ђурића који је одслужио казну затвора у трајању од девет месеци. Посебан допринос документацији и расветљавању целог случаја професора Ђорђевића даје седмо поглавље „Реаговања – изводи из штампе“ (243-278), који добро одсликава промене у друштву, другачије сагледавање друштва и државе, тзв. „дух времена“. Важна је фотодокументација на крају књиге која је настала у току професоровог личног и професионалног живота.

Сам наслов књиге опомиње и узнемирава, јер подсећа на не тако давно време политичких изгона. Већ у уводном тексту Труља подсећа на антиинтелектуалност као колективни менталитет власти и становништва Балкана, као и на дугу готово непрекинуту традицију изгона из наставе професора Правног факултета у Београду. Парадигматична и злослутна је његова мисао: „Репресија домаће и стране окупационе власти низала се једна за другом, у континуитету. Тешко је рећи која је власт у томе била ревноснија, а која прогони српских умова већи и погубнији. Ту том контексту, даровитост се јавља као друштвена стигма“ (стр. 11).

Процес страдања професора Ђорђевића и његових колега почео је марта 1971. године, јавном и отвореном дебатом о амандманима на Устав СФРЈ 1963. године. Расправу је организовало Удружење универзитетских наставника, на захтев и подстицај Универзитетског и Градског комитета Савеза комуниста Србије, а крајњи резултат било је избацивање седам професора и сарадника са Факултета. Шта је била њихова кривица? Више партијске инстанце очекивале су апологетско прихватање понуђених уставних решења, а професори су исказали низ критика. Они су се јавно и критички изјаснили о суштини амандмана, посебно о федеративном уређењу, односима република и статусу покрајина унутар Републике Србије. Говорили су и о актуелним национализмима у другим републикама. По мишљењу професора Михаила Ђурића, највећи проблем био је статус Срба у Југославији као целини. Професор Стеван Ђорђевић критиковао је Амандман XXXVI којим се утврђује неограниченост мандата Јосипа Броза Тита као председника Републике, и то паралелно са Председништвом СФРЈ, као новим органом власти. Штавише, критиковао је затворене седнице највиших партијских органа на Брионима.

Професор Ђорђевић учествовао је у НОБ-у, био је из радничке и партизанске породице, из рата је изашао као официр са високим одликовањима. Био је члан Главног штаба радне акције Нови Београд 1950. и управо он је критиковао Титову несменљивост.

Остракизам интелектуалаца на Балкану је стални процес, као што кратко напомиње Јовица Труља. Само по основу Шешелјевог Закона о универзитету 1998. године, са Правног факултета је одстрањен или дисциплински кажњен 21 професор (једна четвртина запослених). Та стална понављања репресије власти остављају горчину, песимизам и неповерење у интелектуалаца према било којој власти.

Но вратимо се чињеничном стању у случају професора Стевана Ђорђевића. Његова основна примедба на Амандман XXXVI била је упућена против доживотног мандата једног лица као председника СФРЈ, конкретно Јосипа Броза Тита. Истакао је неприменост овог решења, да то Титу није потребно као личности, недемократски карактер овог решења, као и упоредна решења у другим уставима у којима то није могуће. Примедбе је изнео професор сам, без сугестија са стране, како се касније спекулисало: да су га наговорили разочарани ратни другови, или политичари са врха Србије који су чували своје позиције не улазећи јавно у полемике, или чак да је инструисан из Француске у којој је у младости био на специјализацији. Будући да је своје излагање изнео на крају расправе, 22. марта 1971. године, професор Ђорђевић није одмах доживео критику својих ставова. Репресија је дошла накнадно: године 1977. без претходне најаве и образложења, професор Ђорђевић је из наставе пребачен на истраживачки рад у Институт за право и друштвену теорију Правног факултета. Формално није проглашен за морално политички неподобног професора, али је удаљен из наставе. Потом му нису обновили уговор о раду на факултетима у Крагујевцу и Титовом Ужицу, на којима је одржавао наставу међународног јавног права, искључен је или му није обновљено чланство у самоуправним органима на Факултету, у струковним правничким организацијама. Једино није искључен из чланства Савеза комуниста Југославије, што је и до данас остало нејасно. Међу свим репресираним професорима 70-тих година, само Стеван Ђорђевић није искључен из Партије. Чему тај изузетак? Јовица Тркуља мисли да је то био део веште Титове тактике, јер Стеван Ђорђевић није био довољно истакнута личност, није био познат у иностранству, да би се створио „случај“ и његовим кажњавањем постигли шири политички ефекти. Остављен је да тавори на Факултету, закључује Тркуља.

Међу кажњеним наставницима Правног факултета тројица су удаљени из наставе, али су остали на факултету: професори Стеван Ђорђевић и Стеван Врачар и доцент Данило Баста. Стеван Ђорђевић је прво фактичким путем удаљен из наставе: од године 1973/74. његово име се није појављивало у програму извођења наставе. Овде треба подсетити да Ђорђевић није био у групи седам професора Ђурића, што је и био разлог за сазивање Ванредне конференције СК Правног факултета 26. марта 1973. године да би се

расправљало о (тадашњој) морало-политичкој подобности професора и доцenate. О политичкој тежини овог партијског скупа говори већ уводни део једногласна одлука да Ј.Б. Тито буде поново изабран за председника Савеза комуниста Југославије, а потом одлуке о раду конференције:

„1. Природа предмета расправљања има низ аспеката који упућују на то да је опортуно да конференцији присуствују само делегати.;

2. Пошто се конференција одржава у радно време, постојала је потреба да она што мање утиче на нормалан ток наставе. У том смислу учињен је и приговор од стране неких чланова огранка наставника;

3. Овај случај познат је целокупном чланству наше организације;

4. Одмах по завршетку конференције треба умножити материјал који делегати конференције имали и доставити га, заједно са закључцима и одлукама конференције свим члановима СК:

5. Записник са конференције треба, у што је могуће краћем року откуцати, умножити и доставити чланству наше организације“ (стр. 153)

Самим тим што се није нашао међу „петиционашима“, професор Ђорђевић је задао више посла својим политичким пресудитељима. На конференцији је одлучено да се из СКЈ искључе Андрија Гамс, Стеван Врачар и Данило Баста, а опоменом су кажњене Ружица Гузина и Бранислава Јојић. Конференција је закључила да треба „истрајати у даљим напорима елиминисања свих појава либерализма, анархолиберализма, догматизма и свих других негативних појава“ (стр. 154).

Од ове конференције до састанка Актива СКЈ-наставника Правног факултета прошло је четири године (26.3.1973.-28.3.1977.), а иста злокобна атмосфера провејава из писма професора Ђорђевића партијској организацији наставника. „Желим да обавестим чланове Савеза комуниста Југославије - наставнике Правог факултета да нисам сагласан са садржином закључка која ће нам вечерас на састанку бити предочена и саопштена. Распоређивање на другу дужност ван наставе на Факултету доживљавам као личну морално-политичку неподобност (...) Огорчен сам на недавну одлуку о поништењу конкурса за једног ванредног професора за предмет

Међународно јавно право и Међународне односе, на коме сам и ја, поред још једног члана нашег колектива, конкурисао. О поништењу конкурса од стране Савета Правног факултета обавештен је писмом Катедра за међународно право и међународне односе од стране Декана Правног факултета.

Хтео бих да уверим чланове СКЈ на Факултету и друге, да и убудуће, ко што сам то чинио и до сада, да све ово што се догађа више од шест година са мном, неће утицати на мој однос према вредностима и програмским начелима које је Комунистичка партија Југославије односно Савез комуниста Југославије утврђивао, неговао и развијао у нашој југословенској социјалистичкој самоуправној заједници“ (стр. 173, подвукла Д.С.).

Ово писмо више од свих научних радова, представља суштинску личности професора Стевана Ђорђевића: искреног левичара, оданог изворним принципима хуманистичке идеје социјализма, и такав је остао и данас. Њега су криза, растакане и коначно крвави распад Југославије тешко погодили, ко што је тешко поднео и пораз социјализма на светском плану, и левичарских идеја посебно. На увек превртљивом, политички нестабилном Балкану оданост принципима, не само политичким, плаћала се највећом ценом. Ако та цена није увек био живот, онда је био изгон из јавног и интелектуалног живота, што за интелектуалца може бити једнако смртној казни.

Прогнани професори враћени су на Правни факултет 1992. године (сем др Војислава Коштунице, који је писмено објаснио своје одбијање), највећом заслугом декана професора Мирослава Петровића. Професор Ђорђевић је враћен у наставу 1982. године, 1984. је биран за ванредног, а 1988. за редовног професора. Тиме је Правни факултет одужио морални дуг према својим члановима наставничког колектива. Овај процес је документован у седмом поглављу, кроз одлуке надлежних органа, од самоуправних органа факултета до декана: решење о распоређивању др Стевана Ђорђевића у Институт за право и друштвену теорију Правног факултета у Београду (28.4.1977), писмо издавачко-штампарског предузећа „Стручна књига“ о немогућности штампања „Приручника за међународно јавно право“ (1.7.1977), дописи Стевана Ђорђевића XI Конгресу СКЈ и нижим партијским телима о могућности повратка на свој посао, предочавање шиканирање. Тако у Прилогу писму Конгресу професор истиче: „Неприхватање да др Стеван Ђорђевић буде

члан било које комисије је или одбора у оквиру радне организације док се његово питање не реши објашњење Декана Правног факултета на седници Збора радника радне организације „Правни факултет у Београду“ од 12. децембра 1977. године приликом избора 18 комисија и одбора са 165 чланова, итд.“ (стр. 179)

Књига која је пред нама не говори о завршеном историјском процесу. Она је доказ да су и даље актуелни политички обрачуни, но данас на прикривенији начин. У атмосфери вишепартијски подељеног друштва, политички обрачуни постали су мање видљиви, сложенији, и ако је могуће острашћенији од претходних. Јер на делу су огољени новац и моћ, без идеологије чак и као форме. Управо зато књига „Неподобни професор - случај Стевана Ђорђевића“ не припада прошлости, већ реално показује суморну стварност наших савременика, увек спремних на свађу и обрачун. Потреба за оваквим рехабилитацијама је ваљан аргумент у прилог тези да у Србији још није успостављена правна држава. Истовремено, објављивање ове књиге је враћање малог дела дуга нас, студената Правног факултета у Београду који смо, за време студија 1971-1975. године, иза... или из Партије и са Факултета неке од наших најбољих професора.

Овај рад је примљен 11. маја 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 21. јуна 2017. године.